

El Francolí, el riu sense preses

A la pàgina anterior: Picot verd · Cova de la Font Major de l'Espluga de Francolí (Fotografia: L'Espluga Turisme) · Esquirol · Serp Verda

Text i fotografies: **Màrius Domingo de Pedro**

El Camp de Tarragona és la comarca natural més poblada i probablement més rica de la Catalunya meridional. Administrativament són tres comarques, però des del punt de vista natural és ben clar que es tracta d'una de sola: una gran plana oberta a la mar Mediterrània i rodejada d'una mitja lluna de muntanyes que atenyen fins a poc més de 1.000 metres.

Bagres

El pont Vell de Montblanc

Les serres del Gaià, l'Alt Gaià, la Voltorera, Miramar, les Guixeres, les muntanyes de Prades, Llaberia, Collejou, els Dedalts de Vandellòs... _i sols hem fet un resum_ són tot un continu de carenes i crestes orientades generalment de NE a SW i que es tanquen gairebé a la costa. I que aquesta sigui la comarca més rica i més poblada de la "Catalunya del Sud" no és casualitat; es deu a un conjunt de característiques i fets, un dels quals, sens dubte, és la presència del protagonista del nostre article: el riu Francolí. Si fem una cerca a la Viquipèdia ja ens diuen de forma taxativa que el Francolí és el riu més important dels que neixen a les comarques de Tarragona. És una afirmació agosarada, tenint en compte que també hi ha el Gaià, per exemple, però ho podem donar per acceptable.

El nom del riu tradicionalment s'ha associat a l'antiga abundància de francolins, és a dir, de *Francolinus francolinus*, un ocell actualment extingit a tot el país, però que es diu que era molt corrent a la zona fins a l'aparició de les armes de foc, que en van facilitar molt la cacera i van provocar la seva desaparició. Val a dir que el nom de l'ocell ve precisament del fet que té un vol de fugida "franc", és a dir, lent, fàcil. De forma que mentre s'havia de caçar amb mitjans rudimentaris aguantava la pressió cinètica, però amb les escopetes l'extermini va ser ràpid (fa segles que si el volem veure ens n'hem d'anar a l'orient). Tot i amb això, la teoria més científicament acceptada, i la que apareix al diccionari Alcover-Moll, és que la denominació del riu ve d'un nom personal germànic: *Francolinus*.

Un cop aclarit l'origen del nom, ens fixarem en el punt de partida: on neix aquest riu que acaba recorrent uns 60 km abans no ajunta les seves aigües dolces amb les salades de la mar? si és que fa aportacions d'aigua a la mar, perquè això no passa sempre, com veurem. Una vegada més, ens trobem amb discussions entre científics: alguns diuen que realment el Francolí neix al barranc de Viern, a Vimbodí, o bé al barranc dels Torrents i el riu Milans. Però l'opinió més popular i més difosa és que neix a la font Major, a l'Espluga de Francolí. La cova és visitable i s'ha convertit en una veritable atracció turística, una preciosa joia de la natura que tenim a tocar de casa. Probablement per això aquesta és la hipòtesi més acceptada, i també perquè a l'Espluga n'han promocionat molt la idea. El que sí que és clar és que a partir d'aquest punt, el riu adquireix molta més entitat. Així, a Montblanc s'hi comencen a ajuntar afluents que el fan més important; l'Anguera crea un aiguabarreig que anomenem la Sallida, un indret objecte de restauració pel seu gran interès ambiental ja que acull molta fauna, sobretot ocells, tant a l'època de nidificació com per a la hivernada. Hi trobareu un aguait estratègicament ubicat per gaudir de l'observació dels ocells sense destorbar-los i també un itinerari marcat per fer un recorregut a peu molt agradable a qualsevol època de l'any ja que hi trobarem sempre bona ombra. Aligots, cueretes torrenteres, mallerengues cuallargues, rossinyols i moltes altres espècies d'ocells ens faran passar una estona entretinguda mentre intentem identificar-ne edats i sexes. Si som una mica més curiosos, a l'estiu i mentre gaudim de l'ombra dels pollancre, observarem també libèl·lules i papallones, fins i tot serps d'aigua i sargantanes. Una passejada tranquil·la, però instructiva.

Més avall i encara amb aigua tot l'any, després d'una sèrie de meandres on els tolls són sempre presents, passem per Vilaverd abans d'arribar a l'estret de la Riba, on el riu comença a banyar el Camp de Tarragona per l'Alt Camp i on perd cabal ja de forma apreciable. Les indústries papereres, motor econòmic de la població des de fa molts anys, en són un dels factors decisius, encara que no l'únic, és clar. El que molta gent no sap és que cap als anys 40 hi havia el projecte de bastir una presa justament en aquest estret, una presa i un embassament que hauria submergit tota la vall de Vilaverd i també la població. Hauria estat una història molt semblant a la que han viscut els habitants de Tiurana amb la presa de Rialb. Però, com passa sovint en aquest país, a finals dels 50 encara no s'hi havia fet res i, sortosament, es va abandonar la idea. El Francolí, doncs, és un dels pocs rius del nostre país que no té cap presa al seu recorregut. Així doncs, tal i com s'ha conservat fins a l'actualitat, l'estret de la Riba també és un lloc de gran interès des del punt de vista paisatgístic i ecològic. Malgrat el pas d'un bon nombre d'infraestructures de gran impacte, aquest estret encara manté un interès indubtable que el fa mereixedor d'una visita. Cal esmentar que just en aquest punt és on el Francolí es troba amb un dels seus afluents més importants, i del qual ja hem parlat en un anterior número de Cultura i paisatge: el Brugent. Suposa una gran aportació al cabal, sens dubte.

Anem baixant per l'Alt Camp i arribem a un altre indret de gran transcendència des del punt de vista històric i natural: el pont de Goi i els seus voltants, amb un assut, al molí d'Alcover, que torna a disminuir de forma considerable el cabal del Francolí, però que proporciona una superfície d'aigües tranquil·les molt interessant per a la fauna. Allà podrem gaudir dels omnipresents ànecs collverds, polles d'aigua, cabussets, bernats pescaires, martinets menuts i blautets. Però també hi veurem abeurar cabirols i senglars, fins i tot, amb molta sort, alguna mostela o fagina. Un

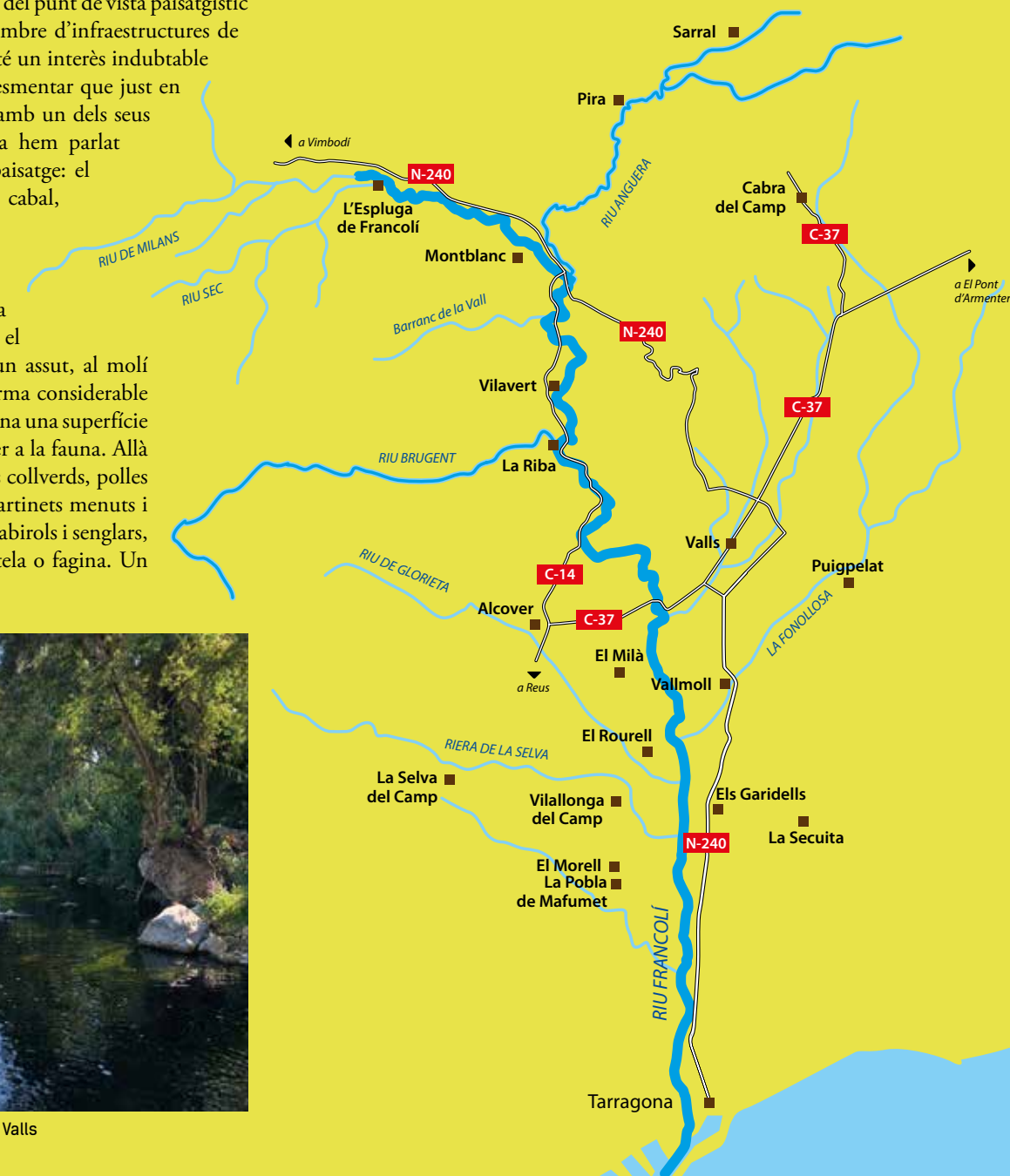
El Francolí al pont de Goi, entre Picamoixons i Valls

El francolí (*Francolinus francolinus*)

Era un ocell corrent anys enrere a Catalunya, com ho demostra la seva presència a la cultura popular; per exemple aquestes dues cançons populars.

Sembla que va ser introduït per la corona d'Aragó el s. XIII, i es va extingir el s. XIX. Actualment, el podem trobar abundant a l'orient, des de Turquia fins a l'Índia. És de la família Phasianidae, i es podria dir que s'assembla a una perdiu.

indret on paga la pena restar una bona estona esperant la sorpresa, que sempre sol caure. Hi ha un parell de cingles argilosos, sota la urbanització Serradalt i el balç de la Granja, on podrem observar abellerols, xixelles, xoriguers i ducs.

Continuem riu avall, que és molt més fàcil baixar que remuntar el curs del riu... Ara la vall se'ns obre molt; ja som a la plana del Camp: el Milà, Vallmoll, la Masó... I anem sumant afluents: el torrent del Puig, que ve de Valls; el barranc de la font Major d'Alcover; el torrent de Vallmoll, que no cal que diguem d'on ve, i, finalment, entre Vilallonga i els Garidells, l'altre afluent important: el riu de la Glorieta o el Glorieta, que també recull les aigües de les muntanyes de Prades i les lliura al nostre Francolí a les Granges dels Frares i de Santes Creus. Aquesta és potser la darrera gran aportació de cabal al riu, i això es farà notar de forma molt evident ja que, a partir d'aquí, ja començarem veure que actualment, un cop entra a la comarca del Tarragonès, el riu Francolí esdevé en realitat un barranc, un torrent, ja que hi ha molts trams per on no hi baixa res més que còdols. Sols quan ha plogut en podem tornar a dir riu.

Encara aigües avall, el Francolí es transforma en la frontera física de la indústria petroquímica, una de les més importants i extenses d'Europa. Caminar per la vora del riu, per un amable camí que hi transcorre paral·lel, no ens aportarà el millor dels paisatges que podem veure a Catalunya, però... sorpresa!, sí que és un dels llocs amb més biodiversitat. L'Institut Català d'Ornitologia (ICO) porta a terme des de fa més de vint anys un cens d'ocells comuns, un cens que s'anomena SOCC (Seguiment d'ocells comuns a Catalunya) i que inclou quatre recorreguts de 3 km que es fan dos cops a l'hivern

i dos cops en temporada de nidificació. Doncs el recorregut paral·lel al riu Francolí, que cobreix un ornitòleg de Tarragona, és el que, a dia d'avui, té el rècord pel que fa al nombre d'espècies observades; és a dir, passejant per la vora del Francolí riu amunt des de Tarragona és on més ocells diferents podrem observar de tot el país. Sembla una paradoxa, però és així mateix. Per exemple, gaudirem fàcilment de la presència de quatre espècies de picots. A aquesta alçada molt sovint ja podrem observar el curs del riu sec, sense gens d'aigua. Enguany, amb una sequera excepcional, fins i tot hem pogut veure l'assut de la resclosa de Sant Salvador completament eixut, sense gota d'aigua, encara que, pocs dies després, tornava a estar ple.

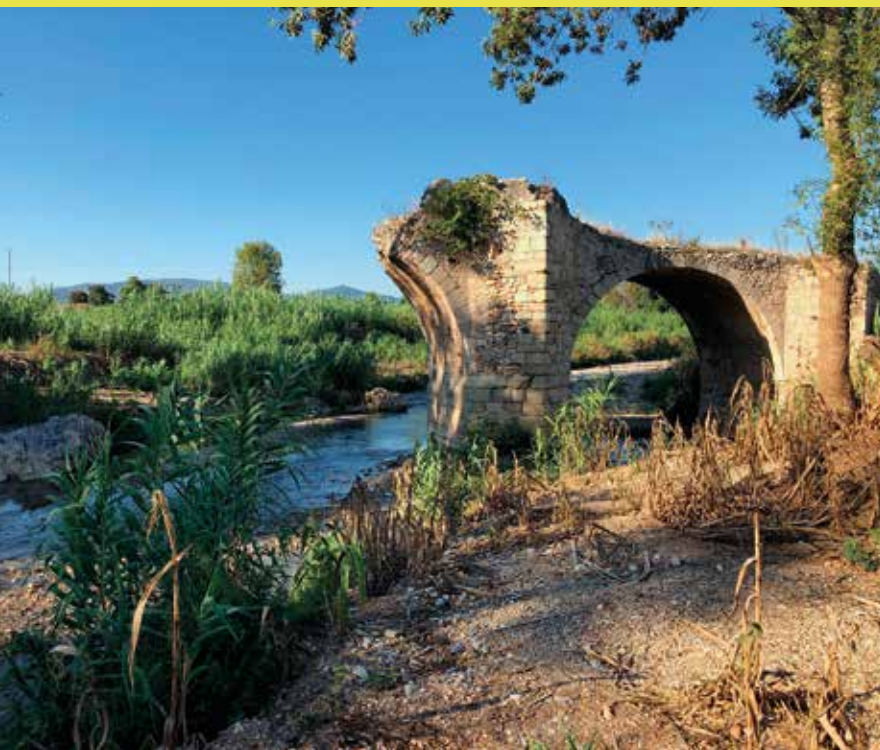
Un altre lloc curull de gent caminant i en bicicleta és, venint des del mateix nucli de Tarragona, el parc del Francolí remuntant el curs del riu per la banda esquerra. Cal recordar que els costats dels rius s'anomenen mirant el recorregut de l'aigua avall; així, encara que anem pujant amb el riu a la nostra esquerra, som a la llera esquerra. Des d'ací, molts recorreguts es desvien cap al pont del Diable i els boscos de Tarragona. La història romana és omnipresent a les nostres terres.

Tot seguit passarem per sota de grans ponts, a l'autovia A7 i a l'autopista AP7 i continuarem, ja dins de Tarragona, per la vora del parc del Francolí. Comprovarem ben aviat com el riu es transforma en un canal artificial, la major part de l'any sec, però que de vegades baixa molt enfurismat. De fet, cada cert temps es produeixen importants riuades, entre les quals destaquen la de 1994, que es va endur el pont de la Riba i part de la carretera de Farena, i la de 2019, que va fer mal especialment a l'Espluga, Montblanc i Tarragona.

El pont Trencat entre Valls i La Masó

Cotxa blava

Aneguets · Corb marí · Agró blanc · El Francolí per la Masó (Fotografia: Carles Cubos)

Resseguint el curs del riu arribarem a un dels barris més emblemàtics de Tarragona: el Serrallo, i, entre la capital del Tarragonès i la Pineda, a Vila-seca, el riu lliurarà a la Mediterrània les aigües dolces que porti al port de Tarragona. Es tracta d'un tram totalment artificial, sobretot des de fa vint anys. Sembla ser que hi ha projectada una restauració ambiental als prats de la Pineda, i possiblement en un futur no massa llunyà puguem trobar allà un altre lloc ben a prop de la ciutat on anar a observar la fauna i la flora. De tota manera, és molt trist comprovar la situació del riu a dia d'avui, sobretot si tenim una edat i de petits ens hi havíem banyat o hi havíem pescat anguiles, i això a l'alçada de Constantí, poc abans de la desembocadura. Actualment a ningú no se li acudiria de banyar-se allí per la qualitat de l'aigua, a banda que fins i tot és difícil de mullar-s'hi els peus la major part de l'any. I de pescar anguiles, més val no parlar-ne.

Però, és clar, no es pot tenir tot. La prosperitat industrial, demogràfica i econòmica del Camp de Tarragona, com hem dit suara, es deu en gran part a la presència d'aquest riu, i ell, el Francolí, és qui n'ha de pagar el preu més alt. En definitiva: sí, podem dir que el Francolí

és un dels dos rius més importants del Camp de Tarragona, un riu que ha determinat el caràcter de la zona i ha marcat de manera significativa el poblament d'aquesta part de Catalunya. Un riu sense preses (dels pocs de Catalunya) i sense presses. Encara que veient-lo ara no ho diríem pas, el Francolí és un gran riu. ■

Punt de llibre

Us recomanem:

Guia d'ocells per a nois i noies.
Màrius Domingo i Coia Dols
Edita: Cossetània.
<https://lafinestralectora.cat>

Compra'l a: **cisterbooks.cat**

